

Pravda - zkoumání (1)

Hlavním tématem našich úvah by měla být „pravda“ (nebo přesněji – jak uvidíme – Pravda). Ačkoliv se tímto tématem zabývalo již mnoho myslitelů a bylo o něm popsáno mnoho papíru, nemůže být pochyb o tom, že jde o téma zvláštní, ba podivné a filosofickými prostředky těžko dosažitelné či dokonce uchopitelné. V práci se pokusíme co nejpřesvědčivěji ukázat, proč tomu tak je. Velkým problémem hned na počátku je už prosté dorozumění, o čem vlastně půjde, tj. o čem chceme přemýšlet. Samo užití slova „pravda“ není dostatečnou zárukou takového dorozumění, protože různí myslitelé a různé tradice nemyslí pod tímto termínem totéž. Proto bychom měli nejdříve určit, s kterým významem onoho slova budeme pracovat my. Podle řecké tradice můžeme něco zkoumat pouze tak, že nejprve pojmově zachytíme a upevníme, co toto „něco“ je, abychom pak měli jistotu, že zkoumáme právě to, co jsme si předsevzali. Tak např. nejprve pevně vymezíme, co to je pravoúhlý trojúhelník – což předpokládá vymezení celé řady dalších pojmů jako rovina, přímka, úsečka, bod, úhel a pravý úhel atd., ale také některé postupy jako je rozlišování, srovnávání a měření úhlů, a mnohé jiné. Pak teprve, vyzbrojeni těmito prostředky, můžeme přistoupit k samému pravoúhlému trojúhelníku, abychom začali zkoumat jeho vlastnosti, na něž jsme se nemuseli odvolávat při stanovení, co to je pravoúhlý trojúhelník. Přitom je pravděpodobné, že budeme v dalším postupu muset podobně vymezovat další pojmy, bez nichž bychom zase nemohli upevnit ony nové poznatky o pravoúhlém trojúhelníku, jichž jsme postupně nabyli.

Tato pravidla, která mohla být se vší přesností a přísností stanovena a také dodržována v geometrii, byla pak v mezích možností aplikována i v jiných vědních oborech. Máme-li zkoumat vlastnosti nějakého zvířete nebo nějaké rostliny, musíme se pojistit, že se nám třeba nepletou dva různé, i když dost podobné druhy. Je to nepochybně vždycky jen pokus, jehož výsledky jsou nutně prozatímní. Také mezi rostlinami nebo živočichy téhož druhu najdeme řadu odchylek, z nichž některé jsou individuální, zatímco jiné jsou hojnější a opakují se. Pak je na nás, abychom se rozhodli, zda ony pravidelně se vyskytující odchylky pojmem jako formu, varietu, poddruh téhož druhu anebo zda vytvoříme samostatný druh. To, co v geometrii vypadalo tak jednoznačně, nyní svou jednoznačnost ztrácí: různí autoři se liší v systému svých taxonomických jednotek a více nebo méně zevrubně a s nestejnou přesvědčivostí dokládají nezbytnost právě té rekombinace, kterou oni navrhují. Zatímco první geometr, který přesně myslil trojúhelník, zavedl pojem, který platí dodnes a na kterém už nelze nic měnit, taxonomická jednotka je zaváděna vždycky jen na zkoušku a do té doby, než někdo prokáže, že se věci mají jinak a že vymezení taxonomické jednotky musí být změněno.

(Písek, 980807-1.)